

توسعه پایدار رویکرد آینده نگر شهرداری‌ها در توسعه شهرها

علی گردی تختی^۱، مهدی مکی آبادی^۲، هادی پیشدار^۳.

الیاس رحیمی شهواری^۴، فاطمه آرزوم^۵

۱. معاون اجرایی سازمان آرامستان شهرداری بندرعباس، ایران

۲. مدیر مالی سازمان آرامستان شهرداری بندرعباس، ایران

۳. کارشناس مالی و درآمد سازمان آرامستان شهرداری بندرعباس، ایران

۴. کارشناس انفورماتیک سازمان آرامستان شهرداری بندرعباس، ایران

۵. مسئول بهداشت و محیط زیست شهرداری بندرعباس، ایران

چکیده

امروزه شهرها به عنوان مصرف کننده و توزیع کننده اصلی کالاها و خدمات جهت کاهش مشکلات، کانون توجه بحث پایداری شده‌اند. بنابراین به یک مدیریت بهینه ایجاد عدالت به نحو مؤثر و تقویت، ایجاد آرامش و آسایش، خدماتی، اجتماعی، فرهنگی روحیه مشارکت شهروندان نیازمندند یکی از چالش‌های مهم طراحان شهری، داشتن شهری منطبق بر اصول رشد هوشمند و ابعاد شهری در مقیاس انسانی است، یعنی اصولی که در عین احترام به محیط طبیعی و حفاظت از آن از منابع محدود به طور بهینه استفاده کرده و محیطی را برای زندگی انسان در کنار سایر اجزای یک اکوسیستم فراهم می آورد. اصول مذکور به بهترین شکل در چارچوب توسعه ی پایدار نهفته است. منظور از دستیابی به مدیریت تدوین سیاست‌هایی جهت حصول به شهرهای پایدار، یک وضعیت پایدار واقعی در شهرها، ضروری می‌نماید. به همین منظور مقوله‌ای مهم تحت عنوان توسعه پایدار، مورد توجه قرار گرفته است. در این مقاله ضمن پرداختن به بیان روشنتری از مفهوم ارتباط میان توسعه پایدار و مدیریت شهری را مورد بررسی قرار می‌دهد.

روش تحقیق این مقاله توصیفی-تحلیلی است و جمع آوری اطلاعات آن به روش کتابخانه ای و میدانی انجام شده است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که مدیریت شهری در دستیابی به توسعه پایدار شهرها دارای تأثیر مثبت و معناداری می‌باشد.

واژه‌های کلیدی: توسعه پایدار، مشارکت شهروندان، شهرهای پایدار، مدیریت شهری، شهرداری‌ها

۱. مقدمه:

هدف فرایند توسعه شهری پایدار دستیابی به وضعیت پایداری جوامع فرایندی که هدف آن ایجاد یا تقویت ویژگیهای پایداری در زندگی شهری می‌باشد. طرفداران توسعه شهری با، اجتماعی، اقتصادی، اجتماعی، سعی در توجه به تمام جنبه‌های اقتصادی، تأکید بر پروژه‌های منطقی زیست محیطی و کالبدی طرحها دارند و برای نیل به شهر آرمانی بایستی تعمق و تعامل بین بخشهای مذکور صورت پذیرد. مفهوم مدیریت شهری در تعاریف کل نگر از مفهوم صرف اداره امور شهر فراتر سیاسی و اقتصادی مرتبط و نقش فعالی در توسعه ی، است و با ساختارهای اجتماعی مسئولیتی استراتژی است که نتایج، مدیریت شهری، شهر پیدا می‌کند. در این نگرش، تعامل آن باحوزه‌های سیاست، قدرت، اجتماع و اقتصاد شهری اجتنابناپذیر است. اداره یک شهر بدون مدیریت امکان پذیر نیست. شهرها با توجه به ویژگیهای اجتماعی، محیطی، اقتصادی و کالبدی، نظامی در هم تنیده و متنوع دارند که سطحی از مدیریت و برنامه ریزی فراگیر برای دوام خود طلب می‌کنند. توسعه پایدار راه تازه ای برای رسیدن، مدیریت شهری به آرمانهای بشر همراه با حفظ منابع و امکانات برای آیندگان است. (۱) امروزه به دلیل گسترش بی رویه ی شهرنشینی و توسعه ی فیزیکی شهرها، کشورهای در حال توسعه از جمله ایران با مشکلاتی از قبیل آلودگی زیست محیطی، عرضه ی نامناسب مسکن، کمبود اشتغال، فقر شهری و نابرابری های اجتماعی و اقتصادی و... روبه رو هستند. مفهوم مدیریت شهری اولین بار زمانی مورد توجه واقع گردید که در سال ۱۹۷۲ میلادی در کنار مفاهیم دیگری چون توسعه پایدار شهری و پروژه شهر سالم در دستور کار یکی از برنامه های توسعه سازمان ملل با عنوان برنامه مدیریت شهری قرار گرفت.

مطرح شدن چنین مفهوم و اصطلاحی از مدیریت در قالب مدیریت شهری ناشی از حرکت شیوه مدیریت متمرکز به سمت مدیریت غیرمتمرکز در چارچوب مدیریت های محلی تر با هدف توسعه شهری به وسیله سازمان های محلی است. ندیشه توسعه شهری پایدار از جنبه های بسیار گسترده مطالعات در امور توسعه است. (۲) ارائه یک تعریف مشخص در این رابطه زیاد ساده نیست اما سعی می شود معنی توسعه شهری پایدار از بین مفاهیم- اصول- تاریخچه مطالعات کاربردی تشریح شود. اندیشه توسعه شهری پایدار تنها در ارتباط با تحولات تاریخی مطرح نمی شود بلکه در این رابطه توسعه خردمندانه علوم مختلف و دانش اجتماعی نیز مطرح است. توجه به تحولات باعث می شود حجم و کیفیت دانش موجود درباره محیط زیست شهری افزایش یابد از جمله علم شناسایی و رفع آلودگی هوا- گازهای گلخانه ای- تغییرات جهانی

آب و هوا و موارد دیگری از این قبیل در این رابطه مطرح می‌شوند پیشرفت در زمینه علوم اجتماعی نیز با کمک دستور کارهای تحقیقی مختلف درباره توسعه پایدار صورت می‌گیرند آنچه ذکر شد نشان دهنده این است که بحث توسعه شهری تحت تأثیر مفاهیم و موضوعات مختلفی قرار گرفته و با علومی چون سیاست های اقتصادی و دانش تئوری و تجربی به مقابله برخاسته است و بعضی اوقات نیز با تحولات تاریخی شکل گرفته یا تغییر جهت داده است. نظریه توسعه پایدار شهری حاصل بحث های طرفداران محیط زیست درباره مسائل زیست محیطی بخصوص محیط زیست شهری است که به دنبال نظریه توسعه پایدار برای حمایت از منابع محیطی ارائه شد. در این نظریه موضوع نگهداری منابع برای حال و آینده از طریق استفاده بهینه از زمین و وارد کردن کمترین ضایعات به منابع تجدید ناپذیر مطرح است. (۳)

۲. مبانی نظری و پیشینه تحقیق

توسعه ی پایدار شهری؛ یعنی تغییر تراکم و کاربری اراضی شهری جهت رفع اوقات فراغت و ... به گونه ای که ، حمل و نقل، نیازهای اساسی مردم در زمینه مسکن قابل دوام و از نظر زیست محیطی قابل سکونت و از نظر اجتماعی دارای برابری باشد. (۴) مدیریت شهری عبارت است از یک سازمان گسترده اقتصادی و کالبدی حیات، رسمی و غیررسمی مؤثر و ذیربط در ابعاد مختلف اجتماعی کنترل و هدایت توسعه همه جانبه و پایدار شهر را عهده دار است. مدیریت شهری از جنبه های مهم برنامه ریزی شهری است که با جوامع انسانی به ویژه جامعه شهری ارتباط مستقیم دارد. گسترش سریع پدیده شهرنشینی و شهرگرایی، در دوران اخیر و پیدایی مشکلات مختلف شهری؛ از قبیل تراکم، آلودگی کمبود مسکن و ... ضرورت برخورد اندیشمندان با این مسائل را مطرح ، ترافیک، هوا همسنگر، ، چیزی جز یک برنامه ریزی شهری، میسازد. یکی از مهمترین عناصر مدیریت شهری از عهده تک تک آنها، از هنگامی ضرورت یافت که برآورده ساختن نیازهای شهرنشینان خارج گردید و لازم شد سازمانی این نیازها را بطور مشترک برآورده سازد. برای تشخیص و تعیین وظایف شهرداری در زمینه توسعه پایدار ابتدا وظایف شهرداری بر، ناحیه و محله تفکیک و ، منطقه، شهر، حسب سطوح تقسیمات شهری حریم شهر احصاء شد. همچنین وظایف شهرداری بر حسب ابعاد توسعه پایدار (اجتماعی زیستمحیطی و فضایی کالبدی) نیز تقسیم بندی گردید. ساختار ، اقتصادی، فرهنگی مدیریت شهری باید مبتنی بر اصولی باشد که در واقع شالوده این ساختار را به وجود میآورند. این اصول را میتوان بدینصورت بیان نمود: اصل تربیت شهری و آموزش شهروندی؛ اصل نظریاتی مداوم از شهروندان؛ اصل ضوابط مدون و منتشر شده برای آگاهی و راهنمایی شهروندان؛ اصل رعایت بعد زمان در اقدامات و اجرای امور؛ اصل بازبینی و تجدیدنظر در اقدامات انجام شده در پندآموزی از تجربه های گذشته. نظریه توسعه پایدار شهری موضوع های جلوگیری از آلودگی های محیط زیست شهری و ناحیه ای- کاهش ظرفیت های تولید محیط محلی- ناحیه ای و ملی حمایت از باز یافت ها- عدم حمایت از توسعه زیان آور و از بین بردن شکاف میان فقیر و غنی را مطرح می کند. همچنین راه رسیدن به

این اهداف را با برنامه ریزی اهمیت بسیاری می‌دهد و معتقد است دولت‌ها باید از محیط زیست شهری حمایت همه جانی‌های کنند. (۵) این نظریه الگوی پایداری سکونت - پایداری شکل شهر گاه‌ها - الگوی مؤثر حمل و نقل در زمینه مصرف سوخت و نیز شهر را در سلسله مراتب ناحیه شهری بررسی می‌کند؛ زیرا ایجاد شهر را فقط برای لذت شهرنشینان می‌داند. کشتکارقلاتی و دیگران (۱۳۸۹)، معتقدند که توسعه پایدار که هدف آن بالا بردن سطح کیفیت زندگی برای آیندگان می‌باشد. تنها در صورتی می‌توان از مزایای بام‌های سبز استفاده نمود و به پایداری و، دوام آن امیدوار بود که در قالب برنامه های کلان توسعه پایدار و در شاخه سامانه سبز پیگیری و اجرا شود.

ملکی و حسین زاده دلیر (۱۳۸۸) در مقاله‌ای نواحی شهری ایلام را از نظر شاخصهای توسعه پایدار با استفاده از روشهای تحلیل عاملی و تاکسونومی رتبه بندی نموده‌اند. بر اساس نتایج بدست آمده از ۰۱ ناحیه شهری ۳ ناحیه نیمه پایدار ناحیه دیگر ناپایدار بوده و هیچکدام از نواحی شهری پایدار نبوده اند. در نواحی ۱۳، کمبود فضاهای سبز و تفریحی، نبود خدمات مناسب بهداشتی درمانی، افزایش نرخ رشد جمعیت، ورزشی، تجاری س کونت اقشار کمدرآمد و مهاجرین، اشتغال پایین، فرهنگی، کمبود امکانات آموزشی ساخت وسازهای بدون مجاز و گسترش بی رویه در این نواحی بر میزان ناپایداری شدت بخشیده است. بنابراین به منظور دستیابی به توسعه پایدار در بیشتر نواحی تنها با شناخت ابعاد توسعه پایدار و نقاط قوت و ضعف نواحی شهری و، شهری توجه به عوامل پایدار و تقویت عوامل ناپایدار امکانپذیر است. مک گیل (۱۹۹۸) به این نتیجه رسیده است «مدیریت شهری در کشورهای توسعه» تحقیق تحت عنوان که مدیریت شهری باید به وسیله ی پایینترین سطح حکومت صلاحیت دار اداره شود؛ همچنین استراتژی مدیریت شهری باید بر روی چالشهای مدیریت شهری و توسعه سازمانی متمرکز شود.

۳. روش شناسی تحقیق

این پژوهش با توجه به نوع هدف کاربردی است؛ با توجه به نحوه گردآوری اطلاعات و داده‌ها، توصیفی- اسنادی است و همچنین جهت جمع‌آوری اطلاعات موردنیاز برای تدوین پیشینه تحقیق و مبانی نظری و تعاریف و مفاهیم آن از روش کتابخانه‌ای و مطالعات میدانی استفاده شده است. به منظور بررسی و شناخت عنوان نیز از روش اسنادی و میدانی استفاده شده است.

۴. بحث

۴-۱- مدیریت شهری

یکی از مهمترین عناصر مدیریت شهری شهرداری‌ها هستند وجود این سازمان از هنگامی ضرورت یافت که برآورده ساختن نیازهای شهرنشینان از عهده تک تک آنها خارج گردید و لازم شد سازمانی این نیازها را به طور مشترک برآورده سازد برای تشخیص و تعیین وظایف شهرداری در زمینه توسعه پایدار ابتدا

وظایف شهرداری بر حسب سطوح تقسیمات شهری تفکیک و احصا شد. مدیریت شهری از جنبه های مهم برنامه ریزی شهری اهمیت دارد که با جوامع انسانی به ویژه جامعه شهری ارتباط مستقیم دارد. گسترش پدیده شهرنشینی و شهرگرایی در دوران اخیر و پیدایی مشکلات مختلف شهری از قبیل تراکم آلودگی، هوا، ترافیک، کمبود مسکن و... ضرورت برخورد اندیشمندانه با این مساله را مطرح می کند این برخورد اندیشمندانه چیزی جز یک برنامه ریزی شهری همسو نگر منعطف و با بدنه اجرایی قوی نمی باشد. هم چنین وظایف شهرداری بر حسب ابعاد توسعه پایدار (اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، زیست محیطی و فضای کالبدی) نیز تقسیم بندی گردید. ساختار مدیریت شهری باید مبتنی بر اصولی باشد که در واقع شالوده این ساختار را به وجود می آورند این اصول را می توان بدین صورت بیان نمود: اصل تربیت شهری و آموزش شهروندی، اصل نظریاتی مداوم از شهروندان، اصل ضوابط مدون و منتشر شده برای آگاهی و راهنمایی شهروندان، اصل رعایت بعد زمان در اقدامات و اجرای امور، اصل بازیابی و تجدید نظر در اقدامات انجام شده در واقع مساله اصلی مدیریت شهری این است که چگونه بهره وری را بالا ببریم در عین حال به طور مستقیم فقر فزاینده شهری را مرتفع نموده و عدالت را بهبود ببخشیم. (۶)

۲-۴- وظایف نوین مدیریت شهری

با توجه به نقش شهرها و سازمانهای محلی در جهت افزایش رفاه اقتصادی - اجتماعی کشورها وظایف نوین مدیریت شهری در ۴ گروه طبقه بندی شده است ۱- برنامه ریزی استراتژیک ۲- توسعه اقتصادی ۳- عرضه خدمات ۴- پشتیبانی عمومی (۷)

۳-۴- توسعه پایدار شهری

توسعه پایدار شهری در تکوین مفاهیم زیر جنبه کارآمدی به خود می گیرد:

الف- بستر سازی عدالت اجتماعی و شهروندی

ب- بستر سازی مشارکت شهروندی و همبستگی اجتماعی

پ- بستر سازی تقویت بنیان نهادهای اجتماعی و بنیان خانوادگی

ث- رویکرد استراتژیک بر پدیداری توسعه پایدار شهری

ج- گسترش آداب و فرهنگ شهرنشینی

چ- مساعدت سازمانهای دولتی و خصوصی

ح- کارآمد سازی سیاستها و برنامه های سیاستگذاری در حوزه کلانشهری

خ- گسترش حقوق شهروندی و بهینه سازی مناسبات مدنی

دو مفهوم پایداری شهری و توسعه پایدار شهری عموماً به دلیل نزدیکی معنی آنها به جای یکدیگر به کار می روند برای تمایز این دو باید توجه داشته باشیم که کلمه توسعه پایدار شهری در واقع نشانگر فرایندی

است که در طی آن پایداری می‌تواند اتفاق بیفتد اما پایداری مجموعه‌ای از وضعیت‌هاست که در طول زمان دوام دارد سابقه تاکید شهر بر محیط زیست در اروپا در سال ۱۹۵۷ بود توسعه پایدار شهری نیازمند شناسایی محدودیت‌های محیطی برای فعالیتهای انسانی در ارتباط با شهرها و تطبیق روشهای طراحی در این محدودیت‌هاست. نگرش توسعه پایدار براین اندیشه است که فناوری نمی‌تواند هر گونه کاهش منابع طبیعی را جبران سازد. (۸)

۴-۴- ویژگی‌های شهر پایدار

با در نظر گرفتن گزارش کمیته بروتلند و نیز گزارشات کمیسیون محیط زیست و توسعه سازمان ملل متحد و همچنین با توجه به تعریف ارائه شده از توسعه پایدار ویژگی‌های شهر پایدار را میتوان به شرح ذیل تبیین نمود: (۹)

– شهر متعادل و عدالت محوری که عدالت، بهداشت، آموزش، سرپناه و امید به طور متصفانه توزیع شده

– شهر زیبایایی که هنر و معماری، سیما و منظر آن موجب نشاط گردد.

– شهر خلاق، شهری که موجب بروز خلاقیت‌ها، آزادی فکری و پایداری اندیشه‌های انسانی گردد.

– شهر اکولوژیکی جایی که آثار نامطلوب اکولوژیکی به طور حداقلی باشد.

– شهری با سهولت دسترسی

– شهری متنوع

۴-۵- شهرداری و نقش آن در مدیریت شهری

همانطوری که از تعریف شهرداری مشخص است شهرداری موسسه مستقل و عمومی است که به منظور اداره امور محلی از قبیل عمران و آبادی، بهداشت شهر، تامین رفاه و آسایش اهالی شهر به عنوان زیستگاهی مطلوب تاسیس شده است. وظایف شهرداری از محیط زیست تا فعالیت فرهنگی تا آموزش دفاعی غیر نظامی و اداره تحصیلات غیر دانشگاهی را شامل می‌شود گستردگی وظایف شهرداری‌ها در کشورهای توسعه یافته ناشی از نگرش نوینی است که به شهرداریها به عنوان سازمانهای مسئول در مدیریت شهری وجود دارد به طور کلی شهرداریها از دو جز تشکیل شده اند (۱۰)

– شوراها یا انجمن‌های شهر

– دستگاه اجرایی شهرداری

۶. نتیجه گیری

محیط زیست شهری امروزه به عنوان یکی از ارکان اصلی توسعه ی پایدار شهری مدنظر است از جمله مباحثی است که بیش از پیش مورد توجه مدیران شهری علی الخصوص شهرداری کلانشهرها قرار گرفته است. انواع آلودگی های آب و هوا و صوتی در کنار آسایش و رفاه زندگی شهرنشینی برای شهروندانش فراهم آورده است از جمله مشکلات زیست محیطی مطرح در حیطه شهر است که جان افراد را تهدید می کند. روند رو به گسترش تولید ضایعات شهری که ناشی از تراکم بالای جمعیت در اغلب شهرهای بزرگ است معضلات لاینحلی را به وجود آورده است. مدیریت شهری علاوه بر آنکه مسئول برقراری توزیع عادلانه امکانات شهری است با هدایت تحولات کالبدی شهر، رسالت حفظ محیط زیست و سلامتی زندگی شهری، زیبایی سیمای شهر، ایجاد فضاهای عمومی جهت برقراری ارتباطات و تعاملات شهروندان و گستره ای از همه ی وجوه زندگی شهری را نیز عهده دار است. امروزه مدیریت شهری در جهان تحول اساسی یافته است. شهرها مدیریت میشوند تا بتوانند رفاه و آسایش ساکنان خود را تأمین کنند. مدیریت شهری دارای تشکیلات وسیعی است و نقش مهمی در موفقیت برنامه ها و طرحهای توسعه شهری و همچنین رفع نیازهای جمعیت، جریان عبور و مرور در شهر، رفاه عمومی، مسکن، کاربری زمین، تفریح، فرهنگ، اقتصاد، تأسیسات زیربنایی و امثال آنها برعهده دارد. مدیریت شهری باید برای شهر برنامه ریزی کند فعالیتهای شهری را سامان دهد و بر فعالیتهای انجام شده نظارت کند و حتی برای انجام بهینه ی امور انگیزه ایجاد کند. در پایداری محیط زیست توجه به عوامل هشت گانه فضای سبز، آلودگی خاک، آلودگی آب، آلودگی صوتی، آب و فاضلاب، مشاغل آینده و حمل و نقل اهمیت بسیاری دارد. در این میان شهرداری به عنوان یکی از تشکلهای و، مدیریت شهری ارگان های کارآمد در فرآیند پایداری نقشی تعیین کننده دارد. بر همین اساس در این پژوهش عملکرد شهرداری در مسیر توسعه پایداری محیط زیست ارزیابی شده است.

فهرست منابع و مآخذ

۱. بهرام سلطانی، کامبیز (۱۳۸۷) مجموعه مباحث و روش‌های شهرسازی، تهران، مرکز مطالعات تحقیقات شهرسازی و معماری ایران.
۲. بحرینی، سید حسن (۱۳۸۰) توسعه شهری پایدار: از فکر تا عمل، فصلنامه محیط‌شناسی، شماره بیست و هفتم.
۳. پور اصغر، ف. زحمتکش، (۱۳۸۷) ارزیابی راهبردی محیط زیست رهیافتی جهت ارتقای شاخص‌های توسعه پایدار در ایران.
۴. رجبعلی چشمه‌گزر، بهزاد (۱۳۹۳) سابقه و مشکلات امروز مدیریت شهری در ایران، معماری و توسعه پایدار شهری، معماری و توسعه پایدار با محوریت معماری بومی.
۵. لقایی، حسنعلی و محمدی زاده، حمیده (۱۳۸۷) مقدمه‌ای بر توسعه شهری پایدار شهری و نقش برنامه‌ریزی شهری، فصلنامه هنرهای زیبا
۶. شیعه، اسماعیل (۱۳۸۷) شهرداری، دانشنامه مدیریت شهری و روستایی، سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور.
۷. کاظمیان، غلامرضا، رضوانی، نوید. (۱۳۸۲) امکان‌سنجی واگذاری و طایف جدید به شهرداری‌ها.

8. Thinh, N. X.; Arlt, G.; Heber, B.; Hennersdorf, J. & Lehmann, I. (2002), "Evaluation of urban land-use structures with a view to sustainable development", Environmental Impact Assessment Review, Vol. 22, No. 5, pp. 475-492.
9. Hall, P. (1993), Toward sustainable livable and innovative cities for 21 century, The third conference of the world capitals, Tokyo. 133.
10. Liu, D.; Li F; Hu X. S; Wang, R. S; Yang, W. R; Li, D & Zhao, D. (2009) "Measurement indicators and an evaluation approach for assessing urban sustainable development: A case study for China's Jinan City", Landscape and Urban Planning, 2009, Vol. 90, No. 3-4, pp. 134-142.
11. Mc. Gill (1998) "urban management in developing countries", cities 51. UN Educational, Scientific and Cultural Organization (2005), Urban and Sustainable Development. 38- Wong, Siu wai. Tang, bo-sin. Van horen, basil, Strategic urban management in china: a case study of guanzhou development district, Habitat international 30 (2006), 645-667.